

Amtsforvalter
JENS HANSEN
Af H. STØVRING-NIELSEN

I ÅRET 1719 gav Karen Christensdatter, afgangne amtsforvalter Jens Hansens enke, 50 rigsdaler til Thisted kirke. Efter indskriften på hans epitafium i kirken skulle herimod hendes og den salige mands begravelsessted altid forblive ved hendes mands familie. Legatet skulle efter enkens død forlods udtages af hendes stervbo¹).

Epitafiet er forlængst forsvundet fra kirken, men et varigere mindesmærke over Jens Hansen er bevaret i den lange række af regnskaber for Dueholm, Ørum og Vestervig amter, som han har efterladt sig. Når der skal gøres et forsøg på at belyse hans person, må stoffet dertil først og fremmest hentes i disse regnskaber og deres bilag, da der til trods for den betroede stilling, han i 45 år beklædte, ellers kun findes få oplysninger om ham. Da Jens Hansen hører til de mænd, der indtager en central stilling i landsdelens historie, vil det være naturligt at samle det endnu levnedes stof, der kan tjene til forståelse af hans personlighed, hans arbejde og hans tid.

Efter enevældens indførelse i 1660 foregik der store omvæltninger i administrationen. De kongelige len omdannedes til amter, og lensmændene afløstes af amtmænd, under hvis tilsyn der ansattes kongelige amtsskrivere, senere kaldet amtsforvaltere, som skulle forestå det administrative arbejde, inddrive de kongelige indtægter i penge og naturalier, besørge dem opbevaret og efter ordre afleveret på behørlige steder samt aflægge årligt regnskab til det kongelige rentekammer. Der hengik dog en halv snes år, før den nye ordning fik sin endelige form. I de første år hvilede ansvaret for oppebørselen af indtægten og aflæggelsen af regnskabet på amtmanden. Men dette ansvar overførtes efterhånden til amtsskriveren, der blev amtets egentlige administrator, mens amtmandsstillingen nærmest kun blev af repræsentativ art og ofte blev givet som en belønning til fortjente mænd..

I Dueholm, Ørum og Vestervig amter aflagde de tre amtmænd i tiden 1660-64 hver for sig regnskab for det dem betroede amt. Til at føre regnskabet havde hver af dem en fuldmægtig, der tillige var skriver og ridefoged for krongodset i amtet. I Ørum amt var Niels Lassen skriver og ridefoged indtil 1661, i Vestervig amt til samme tid Peder Pedersen Brønnsdorff. Hvem der i de næste tre år har ført regnskab i disse to amter vides ikke med sikkerhed, da regnskaberne er gået tabt, hvorimod der for 1661-64 er bevaret meget fyldige jordebogsregnskaber for Dueholm amt, ført af Søren Lauridsen.

Efter at krongodset i Thy og Mors med henimod halvdelen af amternes samlede hartkorn var solgt, og administrationen derved var blevet mindre omfattende, forenedes de tre amter under en amtmand og en amtsskriver. I tiden 1664-1794 bibeholdtes betegnelsen "Dueholm, Ørum og Vestervig amter".

I det første års tid efter amternes sammenlægning synes Nykøbing at have været sæde for administrationen. Amternes første skriver, Mikkel Langballe, senere ejer af

hovedgården Nebel i Vester Vandet sogn, underskrev 1664-66 regnskaberne i Nykøbing. Når denne by således en kort tid kom i forgrunden, kan dette skyldes, at Ørum og Vestervig med krongodset i Thy solgtes i 1661, mens Dueholm Kloster med gods først blev solgt 1664. Da kong Frederik den Tredje den 3. april 1662 gav Jørgen Seefeld til Visborggaard fornyet lensbrev på Dueholm Kloster, gjorde han i brevet denne tilføjelse: "Herforuden ville vi nådigst, at du på vores vegne skal have inspektion med Ørum, Vestervig, Skarpenberg og Lundegaards gods, som vi afhændet haver, og os derudi vores kgl. højhed og regalier tilbørligen i agt haver, så os derpå intet formindskes udi nogen måder, særdeles have tilbørlig opsig, at de påbudne contributioner betimelig og udi rette tid vorder erlagte og fremkommer, såsom du agter at være bekendt."

At Jørgen Seefeld har efterkommet den kgl. befaling, ses bl. a. af en post i Dueholms jordebogsregnskab for 1662: "Er gået til bekostning på jordebøgerne over Mors og Thy, hvilke efter hans majestæts nådigste befaling til den 1. august skulle og blev udi rentekammeret indleveret, 12 Rixdl.". Det drejede sig om jordebøger til brug ved udarbejdelsen af den første matrikel (1662). Denne matrikel blev udarbejdet af skriverne ved de tre amter.

Mikkel Langballe fungerede som amtsskriver til 1667, da han afløstes af Christian Mortensen Lelius, der 1669 blev borgmester i Thisted. Efter ham fulgte til 1671 Thomas Pedersen Barfoed, der 1662 også boede i Nykøbing og allerede da virkede som skriverens medhjælper.

Den foran omtalte nye ordning i amternes administration var gennemført overalt i landet, da der den 26. maj 1671 udstedtes en lang række bestallingsbreve med instruks for amtmænd og amtsskrivere, dels nyansatte, dels allerede fungerende, der nu endelig fik afstukket klare linier for deres embedspligtens omfang. Med virkning fra 1. maj ansattes Jørgen Friis til Kragerup og Lindholm som amtmand og Jens Hansen som amtsskriver for Dueholm, Ørum og Vestervig amter.

Amtmanden boede på Thisted Bispegaard²), hvorimod amtsskriverens bolig med skrivestue og rum til skattekornt lå inde i byen. "Udi Tisted holdes amtsstuen for Dueholm, Ørum og Vestervig amter i det hus, hvor amtsforvalteren bor, som på Resens kort kaldes Peder

¹ 1) Hofmans Fundationer IV, 410.

² 2) Først ved amtmændenes instruks af 8. marts 1690 fik de pålæg om, at de skulle bo i deres eget amt. Da Mogens Kruse i 1664 udnævntes til amtmand, boede han på Spøttrup i Salling, som han havde arvet efter sin moder. Året efter måtte han afstå gård og gods til sine kreditorer, hvorefter han tog ophold på Thisted Bisgaard, hvor også de to følgende amtmænd, Jørgen Friis og Jørgen Skeel Due, boede. Amtmand Gersdorff boede på Lyngholm og holdt kun en avlskarl på Bisgaard. I et tingsvidne fra 1678 beretter stævningmændene, at de var for Bisgaards port og talte med amtmandens tjener Frantz. "Samme tid var vi også i Tisted til amtsskriverens og talte med en pige Maren Poulsdatter". De må da mene, at amtmanden boede uden for byen (ved ladegården?).

Madsens gaard og have. Her er også magasiner til kornvarer³).

Amtsskriverens stilling var en besværlig og meget krævende post, og vanskeligere blev den, efterhånden som nye instrukser stadig forøgede arbejdet og skærpede kontrollen dermed⁴). Til forståelse heraf tjener følgende oversigt over hans vigtigste embedspligter:

Han skulle modtage alle skatter i penge og korn, opbevare dem forsvarligt og efter ordre besørge dem afleveret på de behørigte steder,

ligeledes modtage landgilde i penge og proviant og andre indtægter af kongens gods i amterne,

inddrive restancerne, eventuelt ved militær eksekution, og hvis dette ikke frugtede lade godset tildømme kongen, hvert kvartal levere de indkomne penge til

landkommissæren (i Viborg, Aalborg eller Aarhus), efter amtmandens attesting betale alle omkostninger angående kongens gods og rettigheder,

sørge for bevarelsen af kongens jordegods og for en retfærdig fordeling af arbejdet mellem bønderne,

lade landgilden på krongodset ansætte efter høsten af dertil udvalgte bønder og besørge det ansatte inddrevet, om han ikke selv ville gøres ansvarlig for betalingen,

med amtmandens billigelse give kronens bønder skattenedsættelse, om det var nødvendigt for deres forbliven ved ejendommene.

Som ridefoged på kongens gods skulle amtsskriveren under amtmandens kontrol bortfæste ledigt gods samt tiender,

medvirke ved handel med vrag og føre regnskab dermed,

rejse tiltale til dom og straf over lovovertrædere, føre en autoriseret skifteprotokol,

følge med de marcherende tropper gennem amterne og påse, at de ikke forulempede bønderne samt skaffe disse vederlag for tilføjet overlast,

opkræve skatterne af det proprietærgods, som godsejerne ikke selv ønskede at opkræve skat af⁵).

Regnskabet over skatterne (kontributionsregnskabet) skulle hvert år sluttes til nytår, regnskabet over krongodset (jordebogsregnskabet) til 1. maj. Derefter skulle det inden 14 dage være attesteret af amtmanden og inden 2 måneder være indsendt til landkommissæren i Jylland, der besørgede det indsendt til revision i rentekammeret.

Bilag til alle indtægts- og udgiftsposter skulle medfølge ligesom genparter af fæstebreve og skifter på kongens gods. Med jordebogsregnskabet skulle følge en redegørelse for ejendommenes tilstand (bygninger og besætning).

I Jens Hansens senere år fik det skriftlige arbejde en betydelig forøgelse, hvoraf kan nævnes årlig udarbejdelse af en fuldstændig jordebog over kongens gods og

specifikation over indtægt ved græsleje på kronens øde gårde, for hver enkelt gård bilagt med et tingsvidne.

Amtsskriveren måtte ikke forlade de ham betroede amter uden rentekammerets eller amtmandens vidende, og under lovlig fraværelse skulle han have en fungerende fuldmægtig.

Årene 1671-80 var uden tvivl de lykkeligste i Jens Hansens levetid. I disse år grundlagdes hans indgående kendskab til amternes ca. 4000 ejendomme og deres beboere, og hans forståelse af bøndernes vanskelige kår gav sig snart til kende, idet han hævdede, at en nedsættelse af en bondes ydelser var at foretrække frem for hans økonomiske ruin. Denne kurs holdt han gennem hele sin embedstid, omendskønt den bragte ham selv både ubehageligheder og tab af penge. Man vil bedre kunne forstå ham, når man betænker, at hans anskuelse er modnet i en tid, da den økonomiske tilstand blandt bønderne var så slet, at man hverken før eller siden finder sidestykke dertil. I Thy og Mors var omkring 1680 ved sandflugt ca. 1500 td. hartkorn og ved øde gods ca. 1000 td. hartkorn sat ud af spillet. Den efterfølgende tid gav Jens Hansens opfattelse medhold, og de lempelser, der opnåedes ved bestræbelserne på at besætte de øde gårde, førte til, at øde gods her i amterne ikke senere fik betydende omfang.

Jens Hansens forhold til amtmand Jørgen Friis var tilsyneladende det bedst mulige. Der findes ikke antydning af gnidning mellem dem. Amtmanden lod med sin skyldige korte påtegning regnskaberne pas sere. Ved revisionen i rentekammeret fik Jens Hansens første årgange af regnskaber påskriften: "I dette regnskab er intet at bemærke". Det er ikke mange amtsskrivere, der kan rose sig af en sådan påtegning af deres regnskaber. I det hele taget fremgår det af det til rådighed værende stof, at Jens Hansen i den nævnte halve snes år, 1670'erne, med frie hænder administrerede de tre amter og kun følte ansvar over for sin herre og konge, Christian den Femte, der havde betroet ham hvervet. I samme tidsrum blev han gift og grundede det hjem, hvori hans mange børn voksede op. Hjemmets omgangskreds var flere af omegnens præster, forpagtere på hovedgårdene, byens borgmestre og rådmænd samt hans kones familie, således som det fremgår af børnenes fadderlister.

Amtmand Jørgen Friis døde 26. februar 1680⁶), og 27. marts samme år udnævnte kongen hans eftermand, Jørgen Skeel Due til Sønderkov og Hegnet, der kort tid efter flyttede ind på Thisted Bispegård. Ved kongebrev af 5. juni 1680 fik Enevold Kaas til Lyngholm og Niels Lange til Kølbygård befaling til at overlevere amterne med tilhørende breve og dokumenter til den nye amtmand. Beretningen om denne højtidelige handling, som fandt sted 18.-22. januar 1681, virker helt "holbergsk" under de snævre forhold i den lille købstad, der nogle år senere med hekseaffæren virkelig gav vor store komedieskriver stof til et stykke.

Den 18. januar sattes kommissarialretten på Thisted Bispegaard, "hvor amtmanden holder hus", og kongens befaling om overleveringen blev allerunderdanigst oplæst

³ Pontoppidans Danske Atlas V, side 438.

Se Thisted Amts Årbog 1924, side 126, P. Madsens gård. Peder Madsen, ridefoged på Ørum Slot, rådmand i Thisted, død 1670. Han købte 1651 af kronen 5 ejendomme i Nors og Tved sogne for 282 rdl. Efter 30 års forløb skulle de igen tilfalde kronen. På kongens vegne førte han tilsyn med forstranden i Thy og aflagde regnskab for indtægten deraf. Efter hans død blev strandretten over hele landet bortforpagtet til forpagteren på Ullerupgaard i Sennels, Christian Henrik Petersen, for 1000 rdl. årlig.

⁴ Instrukser af 1. juli 1682, 4. december 1683 og 23. august 1690.

⁵ Forordning af 11. december 1688 om skatternes oppebørsel.

⁶ Jørgen Friises enke, Helvig Sophie Urne, ansøgte den 23. marts 1682 kongen om eftergivelse af skatterestancer "af en ringe støck jord, liggende for Tisted Bisgaard, "Æ Touffit" kaldet, fornedelst stedet ikke må anses for nogen adelige friheder".

af herredsfoged Jens Lauridsen i overværelse af amtmanden samt byens borgmester og råd. Man besluttede dernæst at indkalde kongelig majestæts amtsskriver Jens Hansen, for at han kunne aflevere de fornødne dokumenter og papirer til amtmanden. Men nu meldte den første vanskelighed sig, eftersom "intet trøgt papir var at bekomme, hvorpå samme indkaldelsesseddel kunne skrives, hvilket efterskrevne attest beviser:

Eftersom ved hr. Laurs Borre velbårne mand Jørgen Skeel Due har bud hos mig om stemplet papir af de sorter 9, 10 og 11, så er her intet, men jeg har bud efter det i Viborg. Så snart jeg det bekommer, skal hans velbårnhed bekomme, hvad han deraf behøver. Datum Thisted den 18. januar 1681.

Morten Andersen, egen hånd."

Så besluttede de gode mænd at skrive til Jens Hansen på "slet papir, eftersom han sig ikke ville bekvemme, efter ofte til ham gjorde ansøgning, at compare" (komme til stede). De to kommissærer tilskrev Jens Hansen og bad ham skriftlig tilkendegive, om han var villig til samme dag at komme til stede i amtmandens residenssted, Bisgaard, og aflevere, hvad amtmanden kunne tilkomme efter bestallingsbrevet. To mænd blev sendt af sted med brevet, og nogen tid efter vendte de tilbage med Jens Hansens svar, sålydende:

"Til tjenstlig svar meldes de gode mænd commissarier ved disse tvende udskikkede, at hvis (hvad) breve og dokumenter amterne vedkommende, som mig af salig Jørgen Friises frue er blevet tilstillet, findes her på amtstuen samt og registret, når de gode mænd behager dem efter hans kgl. majestæts allernådigste befaling at lade annamme. Det er nu på den allertrængste tid, både med kvartal- samt familieskattens oppebørsel, så hverken jeg eller min tjener har tid og lejlighed nu at kunne møde i Bisgaard, men dersom det ikke falder de gode mænd belejligt samme dokumenter her at ville lade annamme, skal jeg dem efter begæring ved min tjener i morgen tidlig, såfremt her ellers kan blive så megen tid og respit for almuens overløb med skatterne, udi Bisgaard lade levere. Thisted ut supra.

De gode mænd commissariers tjenstvilligste tjener.
Jens Hansen."

Den kgl. befaling om, at forretningen skulle "gives beskrevet", tog man så bogstaveligt, at endog de to mænd, der dagen igennem sendtes "fra Herodes til Pilatus", med deres underskrifter måtte bevidne deres andel i handlingens forløb:

"Efter at vi underskrevne efter de gode mænd commissariers begæring har bekommet af amtsskriveren ovenskrevne svar, var vi atter derhen skicket for at fornemme, om amtsskriveren ville møde på Bisgaard i morgen tidlig kl. 8 og aflevere amternes breve og dokumenter, og svarede han ligesom ovenskrevet står, at sligt i morgen tidlig skulle efterkommes.

Bisgaard, 18. januar 1681.

Christen Nielsen. Niels Christensen.

"Hvor da den 19. januar om eftermiddagen kl. ungefähr 2 amtsskriveren efter atter mange bud sig endeligen haver indstillet."

Man gik over på rådstuen, hvor amtmandens bestallingsbrev blev oplæst "udi amtsskriverens påhør" og indført i protokollen, der blev underskrevet af Christian Mortensen Lelius, Martin Thomsen, Laurids Nielsen og Peder Marcussen. Af bestallingsbrevet, der indeholder den almindelige instruks om amt mændenes tilsynspligt, skal her kun anføres følgen de: — — "Sammeledes skal han have tilbørlig opsig med, at alle de påbudne contributioner bliver udi hans nærværelse og efter rigtig konferering med matriculen lagte og lignede mellem almuen, såvidt ikke af enhver proprietær efter vores allernådigste forordning bliver indsamlet, så at ingen urigtighed eller underslæb af amtsskriveren derudi begås". Hvad der heri er sagt om amtsskriveren, er en lige så selvfølgelig som nødvendig følge af de erfaringer, man i mange af landets amter havde gjort. Der hentydes i dette tilfælde på ingen måde til Jens Hansen og hans embedsførelse, og man kan vanskeligt tænke sig, at han kunne føle sig såret af en så almindelig formular.

Der blev nu fremlagt en memorial, forfattet af amtmanden, der heri havde opskrevet en lang liste over, hvad han forlangte overleveret. Af de mange numre anføres her kun nogle få, som i denne forbindelse er af betydning:

1. Først begæres alle kgl. missiver (breve) og befalinger,
2. samt en specifikation derpå, som af sal. velb. Jørgen Friises frues hånd er udgivet og amtsskriveren leveret.
3. Alle tingbøger og tingsvidner til 1. januar 1680.
4. Den først indrettede matricul, såvel i Mogens Kruses tid som i min formand, sal. velb. Jørgen Friises tid, hvilke uden tvivl amtsskriveren må have til sig annammet.
5. Den nye matricul, som efter hans kgl. majestæts allernådigste befaling af amtsskriveren er indrettet.
6. Commissariernes forretning om afslag for sandflugt.
7. En jordebog over alt kgl. majestæts jordegods.
8. En fæstebog på, hvad af samme gods er bortfæstet.
9. En specifikation på det, som er opstrandet.
- - -
16. En vidimeret copi af hr. amtsskriverens bestallingsbrev.
17. En specifikation på alle kgl. betjente.
18. Forklaring om bøder og sagefald og andre uviste indkomster.
19. Fortegnelse over inventaret på amtstuen.
20. Kgl. majestæts jern til fanger straks at leveres, eftersom det behøves at bruges.

Amtmanden slutter sin memorial med en begæring om, at kommissærerne nu vil holde amtsskriveren til at aflevere alle de opførte numre. De anmoder i en skrivelse kgl. amtsskriver "sligt at overlevere, og ombedes venligen hr. amtsskriver at ville behage sig dermed i morgen på Bisgaard at indfinde eller sig på posterne erklære". Herpå giver Jens Hansen dette svar:

"På denne velbårne hr. cancelliråd og amtmand Jørgen Skeel Dues memorial og udgivende gives til ydmygeligt svar og erklæring, at jeg efter hans kgl. majestæts allernådigste befaling, hvoraf de kgl. commissarier mig vidimeret copi har ladet tilstille, udi Bisgaard har ladet overlevere alle kgl. missiver og forordninger samt alle tingbøger tilligemed matriculen, som sal. velb. hr. amtmand Jørgen Friises enke til mig har ladet levere,

hvorpå rigtig nummereret ekstrakt og specifikation under hendes velbårenheds hånd følger. Videre har jeg ej til at svare; ej heller er mig videre blevet leveret. Hvad de øvrige poster belanger, så er en del af den beskaffenhed, hvilket jeg formoder, de gode mænd commissarier og vil selv eragte, at jeg ej kan svare dertil, ej heller vedkommer det mig dertil at svare uden for så vidt kgl. interesse samt skattemnes oppebørsel og andre indkomster er angående - hvorfor på behørlige steder efter mig tilkomne instruktion og de ordre, jeg tilbørlig har, rede og regnskab skal blive aflagt. Det uden husbond øde gods, som kgl. majestæt for resterende skatter er tildømt og hjemfalden, derom er til rentekammeret indsendt udførlig efterretning og forklaring tilligemed den nye forfattede matriculs ekstrakt. Så snart jeg får de højrespektive herrers ordre om, hvorledes dermed fremdeles skal forholdes, og om det således kan blive approberet og antaget, skal hr. amtmand derom al fornøden efterretning bekomme, desligest skal også, så snart kvartalen er til endelighed, rigtig genpart af commissariernes forretning blive afleveret. Originalen behøves til videre konferering med regnskaberne på rentekammeret at indleveres.

- Formoder, de gode herrer commissarier dette mit svar og erklæring i bedste mening optager. Næst guddommelig beskærmelses erønskelse forbliver de velærede og velbyrdige hr. commissariers ydmyge tjener. Thisted d. 20. januar 1681.

Jens Hansen.

De to kommissærer kunne nu, omend med et suk, slutte forretningen:

”Og som kgl. majestæts amtsskriver Jens Hansen ikke videre fra sig til dato har villet levere, end som herover findes indført, som dog hr. amtmand nødvendig sig til efterretning burde have været følgagtig efter hans memorial, ved vi ikke videre udi denne commission at kunne forrette; formoder såvidt os muligt er i dybeste underdanighed hans kgl. majestæts allernådigste befaling at have efterlevet. Det øvrige henstiller vi til hans excellence von Stöcken⁷) og de gode herrer udi hans kgl. majestæts cammercollegium deres gunstige ordre og disposition. Datum Bisgaard d. 22. januar 1681.

Og som intet stemplet papir nu her i byen er at bekomme, så testerer vi, at dette er en rigtig genpart af vores til hr. amtmand velb. Jørgen Skeel Due overleverede forretning.

Envold Kaas egen hånd
Niels Langhe Gundesen

Med Helvig Sophie Urnes register afleverede Jens Hansen 405 nummererede breve og dokumenter, 107 tingbøger⁸) og ”den matrikel, som anno 1671 af sal. hr. amtmand Mogens Kruse er forsegleet og underskrevet” (nu i rigsarkivet).

Ved læsning af ovenstående vil man næppe forstå og sandsynligvis heller ikke billige Jens Hansens optræden. Det skal derfor bemærkes, at Jørgen Skeel Due havde

været amtmand næsten et år, da overleveringen fandt sted, og ved læsning af det efterfølgende vil man forstå, at han i den tid ikke har forholdt sig passiv.

*

Efter Jens Hansens ansættelsesbrev var hans løn 200 rdl. årlig ”uden nogen videre præntention for rejser, regnskabers clarerung eller i andre måder”. Der er dog årlig ført 30 rdl. til udgift for papir og blækpulver.

Selv under den tids forhold var det en ringe løn, især da han var nødt til at holde medhjælpere, som han selv måtte lønne⁹). Eftersom arbejdet med tiden forøgedes, opnåede han da også betydelige forbedringer, idet han på forventet bevilling opførte forskellige godtgørelser, som han i reglen fik lov at nyde.

Da krongodset i 1682 ved revisionsdommen havde fået en betydelig forøgelse fra Vestervig Klosters gods, opførtes således følgende i jordebogsregnskabet for 1681-82:

”På øvrigheds gode behag føres her til udgift for forskrevne jordegods forvaltning og oppebørsel dette år, med hvad videre derved idelig forefalder at forrette 100 rdl.

Desligest til udgift på en tjener til løn og kostpenge med samme gods, som overalt i herrederne er beliggende, at have flittigt tilsyn 50 rdl.¹⁰).

For papir og blækpulver dette år ved jordegodsets forvaltning forbrugt 10 rdl.”

I 1687 ansøgte Jens Hansen hos kongen om lønforhøjelse:

”Allernådigste arvekonige og herre.

Eders kongl. majestæt må jeg allerunderdanigst tilkendegive, at ved min allernådigst anbettede amtsskriverbestilling over Tye og Mors, hvilken jeg nu 16 års tid betjent haver, falder nu om stunder mere at forrette, end jeg med de tjenere og folk, som jeg hidindtil holdet haver, kan afstedkomme af årsage, at det gods, som eders kgl. majestæt for resterende skatter tid efter anden hjemfalder, udkræver idelig tilsyn og besværing, så at dersom jeg fremdeles ej skulle nyde mere end de 200 rdl., som mig på det kgl. rentekammer for amtsskriver og ridefogeds tjeneste årligen er blevet godtgjort, da havde jeg ej andet end den endelige ruin at forvente. Beder derfor allerunderdanigst, at det nådigst måtte anses og nogen forbedring på lønnen mig vorde tillagt, så at jeg nogenledes derved kunne subsistere og behøvende folk til bestillingen underholde, hvorimod jeg indtil min dødsstund er eders kgl. majestæts allerunderdanigste tropligtigste undersat og tjener.

Tiisted d. 7. maj 1687. Jens Hansen.

⁷ Rentemester Henrik von Stöcken havde paraferet (medunderskrevet) den kgl. befaling til dem.

⁸ Der afleveredes tingbøger, begyndende 1664 for Hillerslev, Refs, Nørre og Sønder herreder samt Nykøbing by, 1666 for Hundborg og Hassing herreder og 1674 for Thisted by.

⁹ Af Jens Hansens fuldmægtige og tjenere nævnes i regnskaberne: 1681-82 Søren Jørgensen, fuldm. 1683-84 Christen Poulsen Koustrup. 1690-94 Jens Christensen Rodsted, fuldm. 1698-1704 Poul Pedersen, fuldm., Peder Thomsen. 1704 Niels Christensen Spæring, fuldm. 1711-12 Rasmus Jørgensen, fuldm. 1715 Peder Lauridsen Morsing.

¹⁰ Det gods, som den 6. februar 1682 efter dommen blev udlagt fra Vestervig, udgjorde efter Jens Hansens fortegnelse 977 td. 1 sk. 2 fj. 2⁴/₅ alb. hartkorn. Det i ”Kronens Skøder” bd. 2, side 500 opførte hartkorn, hvis sum er betydelig større, er af ældre dato.

Et par måneder efter modtog han svar:

”Vi har af sær kgl. nåde bevilget og forundt supplicanten nu såsom vores amtsforvalter over Mors og Tye for hans tjeneste til årlig løn og besoldning 400 rdl. at regne fra nytårsdag 1686 og så fremdeles, som ham udi hans regnskaber må og skal godtgøres, hvorimod han ingen videre omkostning for amtsstueleje, ildebrand og lys samt papir og andre skrive materialer til udgift må føre. Hvorefter os elskelige vores tilforordnede udiammercollegio sig alleunderdanigst haver at rette.

København 9. juli 1687.

Christian

/C. Schøller¹¹).

Der var i bevillingen ikke forbud mod godtgørelse af rejseudgifter, når skattepengene skulle afleveres, og sådanne udgifter blev derfor stadig opført i regnskabet. Som regel måtte fuldmægtigen af sted. En opgørelse fra en sådan aflevering giver et godt billede af datidens rejseforhold:

Rejste den 28. februar her fra Tisted og til Aarhus, er 18 mil, færgestederne medregnet, såsom isen endnu var sådan, at man kunne køre derover. Givet til vognleje fra et skiftested til et andet, thi vejret var da meget slem, af hver mil på deres egen bekostning med hestefoder og andet, 2 mark, beløber 6 rdl.

Fortæring undervejs: betalt i logement i Harre, hvor jeg kom den første nat, for fortæringen 1 mark 4 skill. Bedede i Skive, kostede 8 skill.

Anden nat i Viborg, betalt i logementet fortæringen 2 mark 8 skill. - Bedede i Højbjerg og fik noget mad, kostede 10 skill.

Tredie nat i Voldby, betalt i logement fortæring 1 mark 4 skill.

Givet og betalt i logementet i Aarhus i 2 nætter og 2 dage, såsom jeg, formedelst andre kgl. majestæts affærer, commissionen forhindrede med, ikke før kunne vorde ekspederet, for fortæring, seng og kammer 1 rdl.

På hjemrejsen: imellem Aarhus og Viborg bekostede 2 mark, - måtte have logement i Viborg om natten, som jeg sildig kom til byen, betalt der sammesteds for fortæring, seng og kammer 2 mark.

Bedede i Skive og fik mad, kostede 1 mark.

Lå i Harre om natten, betalte i logement 1 mark 4 skill.

Givet af en båd over Sallingsund og for isen at bryde, som da var helt farlig, 4 mark.

I logementet i Frydsbønd på Mors ø om natten betalt 1 mark 8 skill.

Givet over Vilsund og for tøjjet at bjerge og hjælpe over isen, som der endnu var så fast, at man kunne med stor fare gå derover, 2 mark.

Betalt til vognleje fra Aarhus til Tisted, som kun regnes for 16 mil, når sundene ikke er således, at man kan køre over dem, fra et skiftested til et andet, af hver mil 2 mark, er 5 rdl. 2 mark.

Summa 15 rdl. 3 mark 14 skilling.

Thisted amtsstue, 16. marts 1691

J. Christensen Rodsted.

De årlige pengeskatter udgjorde i regelen omkr. 30000 rdl. Under den skånske krig (1675-79) steg de til over 40000. I krigens tid skulle Jens Hansen hver måned levere penge til kommissæren i Aalborg, hvorfor der til vognleje og andre udgifter bevilgedes ham 1 % af det leverede beløb. Efter krigen reduceredes det til ½ %, og han skulle så kun aflevere penge 2 gange årlig.

Størst besvær voldte skattekornt. Den samlede sum af rug, byg og havre, der varierede efter statens behov og efter godsets skatteevne, lå for det meste på omkr. 5000 td. Under den store nordiske krig (1700-1721) steg kornskatterne stærkt, og i 1711 nåede de helt op på 17644 td. Til opbevaring af kornet måtte Jens Hansen leje loftrum, ikke blot i Thisted og Nykøbing, men også i Aalborg, hvortil kornet blev fragtet over Løgstør grunde i mindre fartøjer. Det var en lang række af skippere, Jens Hansen gennem årene fik med at gøre. Ved hvert års regnskab ligger en stor bunke af disse skipperes interimsbeviser (kvitteringer til Jens Hansen for modtagelse af kornet ved indskibning), alle med den højtidelige indledning: ”I den hellige trefoldigheds navn”. - I krigstid skulle fragtbådene sejle i konvoj.

På lofterne skulle kornet røres og kastes, for at det kunne holde sig frisk. Hvis det henlå et år eller derover, måtte der beregnes 2 % til svind på rug og byg og 3 % på havre. I de år, da kornskatterne lå højest, blev der i regnskabet fradraget omkr. 400 td. for svind. Alle omkostninger ved skattekornt førtes til udgift i regnskabet, indtil Jens Hansen i 1692 indgik kontrakt herom:

”Vi underskrevne hans kgl. majestæts til Danmark og Norge etc. deputerede ved landmilitiens etat har til højstbemeldte hans kgl. majestæts tjeneste med amtsforvalter ædle Jens Hansen på efterfølgende måde contraheret.

1. Skal han annamme skattekornt, som nu senest for tilkommende 1693 er påbuden af Dueholm, Ørum og Vestervig amter, udi Thisted og Nykøbing efter hans kgl. majestæts derom den 6. september sidst udgangne forordning, hvilken han i alle måder efter dens indhold tilbørligen skal efterleve, såsom han dertil agter at svare, og for alting derhen se og tragte, at godt og rent korn bliver leveret, hvoraf han i det ringeste den halve del for vinteren, som nu tilstunder, og resten til ultimum marts eller medio april 1693, såfremt vandet er navigabelt, til de anordnede steder skal forsende med hans dertil befragtede skibsrum, som skal være dygtige og gode og med tilhørende folk, skibsredskab og alt andet behøvende vel forset.

2. Og på det ingen restance af bemeldte kornskat hos bonden skulle blive bestående, har han betids at give til landkommissæren rigtige specifikationer over restancerne, da om eksekution til deres inddrivelse uden ophold bliver gjort fornøden anstalt.

3. Til alt forskrevne korns oplag skal han være forpligtet til at forskaffe loftrum på hans egen bekostning, så og selv svare til alle udgifter, som ved udskibningen måtte forefalde, være sig vogne- pramme- og sækkeleje, målerløn eller deslige, hvad navn de have kan, desligest til hvad undermål, som ved udskibningen kunne blive, og i så måde levere det altsammen af

¹¹ Casper Schøller, gehejmebogholder og sekretær i kongens eget kammer.

bemeldte amter, hvor vi det ordinerer, godt, dygtigt og forsvarligt korn, og det foruden nogen bekostning eller undermål hans kgl. majestæt derpå at tilregne.

4. Hvor imod på allerhøjest bemeldte hans kgl. majestæts vegne vi tilsiger ham hermed udi fragt og for alle omkostninger for 1 td. rug, byg eller havre til København og Christianssand 22 skilling, Aggershus, Frederiksstad og Frederikshald 26 skilling, Bergen 28 skilling og til Tronhjem 32 skilling danske.

Hafnia d. 22. november 1692.

P. Brandt R. Meier”

Hvor stort et apparat der måtte i gang ved en ladnings forsendelse, ses af følgende eksempel:

1.

”Til hans kgl. majestæts tjeneste har vi underskrevet med skipper Jurian Simonsen, førende skibet Caritas, brændt 36 læster, efterfølgende certepartie indgået:

Bemeldte skipper har sit skiberum med folk, viktualie og al anden behør samt med dygtigt redskab, så og alt, hvad det ind- og udvendig behøver, at ladningen ikke skal være fordærvet eller fare undergiven, vel at forsyne, som han dertil agter at svare, og med hvilket skiberum han straks ved første føjelige vind under den ordinerede convoj skal begive sig til Aalborg, hvor amtsforvalter Sr. Jens Hansen i Tisted giver ham imod hans interimsbevis

en ladning rug af 1377 td., som med den ordinære brændte tønne fri inden skibsborde skal leveres tillige med et skriftligt bevis på ladningen, med hvilken ladning han ligeledes under convoj sig til Frederikshald i Norge skal forføje og der af ladningen til proviantforvalter Svend Olsen 700 td. rug levere, men med resten, som er 677 td., begiver han sig til Frederiksstad og den der til proviantforvalter Niels Vognsen leverer, hvilke proviantforvaltere ham uden ringeste ophold lader losse og derfor ham vedbørlig kvitteringer til bemeldte amtsforvalter Jens Hansen, som rugen har udskibet, meddele. Ellers forpligter skipperen sig til at svare til det fulde mål, som han har modtaget, eller om noget undermål skulle falde, skipperen da tillige med sine folk deres corporlige ed at aflægge, at intet af ladningen med deres vilje og viden er forkommet, og da bliver berørte amtsforvalter Jens Hansen dertil at svare. Til ladningen gives 8 og til losningen lige så mange arbejdsdage, hellige og regnvejrsdage undtagen.

Derimod vi ham udi fragt efter gjort god leverance tilsiger for hver td. rug 38 skilling danske, hvilken fragt efter rejsens overståelse og kvitterings fremvisning ham her skal blive betalt.

København, landetatens generalkommissariat,

2. oktober 1715.

Hans kgl. majestæts deputerede ved etaten

Numsen Neve Hartman

(Kilde: Historisk Årbog for Thisted amt 1958, side 418-440)